

Inzicht en Tijd

Citation for published version (APA):

Nieuwenhuijzen Kruseman, A. C. (2004). *Inzicht en Tijd: Toespraak ter gelegenheid van de 28e Dies Natalis op 9 januari 2004 van Prof. dr. A.C. Nieuwenhuijzen Kruseman*. (1 ed.) Universiteit Maastricht.

Document status and date:

Published: 09/01/2004

Document Version:

Accepted author manuscript (Peer reviewed / editorial board version)

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Inzicht en Tijd

Toespraak ter gelegenheid van de 28^e Dies Natalis op 9 januari 2004

Prof. dr A.C. Nieuwenhuijzen Kruseman
Rector Magnificus

Dames en heren,

Hartelijk welkom bij de viering van de 28^e dies natalis van de Universiteit Maastricht. Een bijzonder woord van welkom aan de rectoren van de Nederlandse universiteiten en het Limburgs Universitair Centrum te Diepenbeek. En aan de leden van de Raad van Toezicht, de gouverneur van de provincie Limburg, de burgemeester van Maastricht, het bestuur van de Stichting Edmond Hustinx, onze studenten en u allen die door uw aanwezigheid uw belangstelling voor deze mooie universiteit bevestigt.

Menigeen acht de universiteit van Bologna de bakermat van de Europese universitaire cultuur. Met name omdat deze universiteit die in de 11^e eeuw werd opgericht waarschijnlijk de oudste universiteit van Europa is. Dat kan zo zijn, maar minstens zo belangrijk voor onze universitaire cultuur vind ik de universiteit van Padua. Deze universiteit werd in het begin van de 13^e eeuw opgericht door professoren en studenten van de universiteit van Bologna. De aanleiding daartoe was bijzonder voor die tijd. In de middeleeuwen bestonden universiteiten namelijk bij de gratie van de paus of de keizer. Die bemoeiden zich daarbij met wat wel en wat niet in universiteiten kon worden gezegd. De oprichters van de universiteit van Padua voelden zich daardoor in hun academische vrijheid beknot en stichtten een tegen-universiteit. En niet zonder reden in Padua. In de middeleeuwen behoorde Padua tot het Duitse Rijk. Maar vanaf de 12^e eeuw was Padua een 'libero commune', een vrije stad, waar gezegd kon worden wat gezegd moest worden, zonder bemoeienis van bovenaf. De universiteit van Padua is dus de eerste universiteit die niet 'ex privilegio' ontstond en dus echt onafhankelijk was in haar denken en doen. En daarmee een bakermat van het humanisme en wat ik onder academische vrijheid versta. Deze sfeer van vrijheid van denken is niet zonder betekenis geweest. Veel grote geleerden hebben aan de universiteit van Padua gedoceerd. Copernicus bijvoorbeeld, die de eerste was die veronderstelde dat niet de aarde het middelpunt van het heelal is en de zon, planeten en sterren om haar heen cirkelen. Maar dat dit middelpunt door de zon gevormd wordt, terwijl de aarde, evenals de andere planeten, zich in een cirkelbaan om de zon bewegen. En ook Galileo, die een groot aanhanger was van de ideeën van Copernicus. Galileo ontwikkelde in Padua zijn telescoop en ontdekte daarmee de superplaneet Jupiter. Voorts werkte William Harvey enige tijd in Padua. Deze stichter van het medisch onderwijs in Engeland bestudeerde in het anatomisch theater van Padua de bloedsomloop. Ongehinderd konden deze geleerden in de Universiteit van Padua de wetenschap bedrijven. In Padua behaalde ook de eerste vrouw een academische graad. In Bologna kon dat allemaal niet. De kerk was aan dergelijke inzichten en ontwikkelingen nog niet toe.

Op een steenworp afstand van het hoofdgebouw van de universiteit van Padua, het Palazzo del Bo, ligt het prachtige Piazza dei Signori met het Palazzo del Capitano. De toren van dit paleis wordt gesierd met een monumentale klok in Venetiaanse stijl. Toen ik enkele maanden geleden vanwege een onderwijscongres in Padua was, stond

deze klok stil. Ik weet niet of deze klok altijd stil staat, maar dat zou best kunnen. Een stilstaande klok wijst twee keer per 24 uur de juiste tijd aan en staat de rest van de dag voor of achter. In vergelijking met een lopende klok is dat overigens geen slechte prestatie. Een functionerende klok loopt namelijk meestal voor of achter en zelden precies op tijd. Of een klok nu loopt of stil staat, onduidelijk is dus in beide situaties wanneer de juiste tijd wordt aangegeven. Want niet een klok bepaalt de juiste tijd, dat doet de tijd zelf.

Ziehier twee begrippen waar een bestuurder van een universiteit voortdurend mee te maken heeft. Een zoektocht naar het juiste inzicht en de juiste tijd. Gesymboliseerd in de ontstaansgeschiedenis van de Universiteit van Padua en de Venetiaanse klok van het Palazzo del Capitano.

Besturen is vooruitzien. Maar ook wachten tot de tijd rijp is. En vooral op tijd inzien dat de tijd rijp is voor vernieuwing en verandering. Inzicht op tijd, daar gaat het dus om. Ik geef u drie voorbeelden.

Bij de oprichting van deze universiteit werd de toepassing van kleinschalig onderwijs met een beroep op zelfwerkzaamheid en eigen verantwoordelijkheid bepleit. Deze benadering werd door de andere universiteiten met veel cynisme begroet. Het feit dat studenten met problemen op pad werden gestuurd in plaats van met door docenten opgestelde syllabi en collegedictaten werd inefficiënt en weinig academisch gevonden. De twijfel of in Maastricht wel op wetenschappelijk verantwoorde wijze artsen werden opgeleid was zelfs zo groot dat begin jaren tachtig een staatscommissie naar Maastricht werd gestuurd om polshoogte te nemen over het academisch klimaat. Die tijd ligt ver achter ons. Mede door het in tal van rapporten geëtaleerde succes van Maastricht stappen steeds meer universiteiten over van docent gecentreerd naar student gecentreerd onderwijs. De principes van activerend en samenwerkend leren beginnen steeds meer gemeengoed te worden. Begin jaren zeventig was dit inzicht bij de oprichters van de Universiteit Maastricht reeds aanwezig, maar de tijd nog niet rijp voor een brede acceptatie van dit gedachtegoed.

Voorbeeld twee. Toen Jo Ritzen minister van Onderwijs was, kreeg hij de halve academische wereld over zich heen toen hij in 1989 voorstelde om Engels als voertaal op de universiteiten te gaan gebruiken. Schande sprak iedereen ervan. Verkwanseling van de Nederlandse taal lag op de loer. Nu, 15 jaar later, hebben vrijwel alle universiteiten besloten een steeds groter deel van de onderwijsprogramma's in het Engels aan te bieden. Nederlands tenzij is Engels tenzij geworden. Engelstaligheid wordt noodzakelijk geacht om, ongeacht nationaliteit, de beste onderzoekers, docenten en studenten aan te trekken om een plaats in de 'champions league' van de internationale wetenschap veilig te stellen. Maar ook om studenten voor te bereiden op een werkkring in een globaliserende en internationaliserende samenleving. In dit kader doet het wat merkwaardig aan dat juist de KNAW in een recent advies pleit voor het behoud van het Nederlands als wetenschapstaal¹. En dan met name voor die studenten in de bachelorfase van wie niet bij voorbaat bekend is of zij kiezen voor een onderzoeksmaster. Kennelijk gaat de KNAW er vanuit dat Nederlandse studenten vooral en uitsluitend in Nederland werkzaam zullen zijn, tenzij zij een academische carrière ambiëren. Ritzen was zijn tijd in 1989 ver vooruit. Het recente pleidooi van de KNAW is door de tijd ingehaald.

Voorbeeld drie. In 1995 publiceerde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid een rapport 'Hoger onderwijs in fasen'². In dit rapport wordt voorgesteld om voor het universitair onderwijs de bachelor-master structuur in te voeren. De argumenten die daarvoor in dit rapport worden gegeven zijn niet anders dan veel van de argumenten die nu bij de implementatie van BaMa worden gehanteerd. De tijd dat opleidingen erop gericht zijn dat studenten kennis van een vakgebied krijgen waarmee zij voor de rest van hun leven een beroep kunnen uitoefenen is definitief voorbij. Door de exponentiele groei in kennis en informatie is het onmogelijk geworden om bij afstuderen een wetenschapsdomein volledig te beheersen. Veel van wat men weet bij afstuderen, is een aantal jaren later achterhaald of van nieuwe informatie voorzien. Voorts zijn velen enige tijd na afstuderen werkzaam in een ander domein dan waarin men is opgeleid. Dat betekent dat afgestudeerden vooral moeten beschikken over vaardigheden die het mogelijk maken het leven lang door te leren, zelfstandig te denken, samen te werken en het eigen leren en denken te sturen. Dit vereist een curriculum met naast verdieping in een domein ruime aandacht voor training in academische vaardigheden en oriëntatie in aanpalende disciplines. Meer onderwijs op maat en gestuurd door de interesse van de student. Flexibiliteit kortom, in een structuur waarin het meer gaat om studierichtingen dan om opleidingen, meer om ontplooiing dan door een vastomlijnd curriculum gestuurde beperking, meer om constructie dan om instructie.

Niettemin verdween dit rapport van de Wetenschappelijke Raad in de bureaula, voorlopig althans. Deels omdat men vreesde dat met de invoering van BaMa ook een bezuiniging zou worden doorgevoerd, maar deels ook omdat de universiteiten niet overtuigd waren van de noodzaak van een stelselwijziging naar internationale snit. Enkele jaren later waren de universiteiten dat wel, toen duidelijk werd dat door globalisering en internationalisering mobiliteit van staf en studenten, benchmarking en borging van kwaliteit in internationaal perspectief steeds belangrijker zullen gaan worden. Daardoor werd de behoefte aan een transparante en internationaal erkende diploma- en opleidingsstructuur groter en kon onze minister van onderwijs zonder veel discussie in de zomer van 1999 met 28 Europese collegae afspraken maken over de invoering van de bachelor-master structuur. In Bologna nog wel en deze keer zonder bemoeienis van de Paus!

Inzicht en tijd. Dat speelde in de voorbeelden die ik u zojuist heb geschetst en speelde ook door mijn hoofd bij lezing van een prikkelend artikel van professor Jan Rotmans in een september nummer van onze huiskrant de Observant³. In dit artikel wordt gesteld dat de Universiteit Maastricht, ondanks alle pretenties, nog lang geen innovatieve universiteit is. Na een opsomming van de argumenten wordt in dit artikel geconcludeerd dat het meest verontrustende is dat een debat hierover binnen de UM grotendeels afwezig is, en dat een daadwerkelijke visie op wat innovatie betekent voor de UM ontbreekt. Ik had verwacht dat een dergelijke provocatie tal van reacties zou uitlokken. Maar dat was niet het geval. Nadien verscheen er geen enkele ingezonden brief of artikel over dit onderwerp in de Observant. Als verklaring daarvoor zijn er drie mogelijkheden. De lezers van de Observant zijn het met het artikel eens en vinden een openlijke ondersteuning overbodig. De lezers van de Observant zijn het niet met het artikel eens en vinden een reactie paarden voor de wijzen. De lezers van de Observant is de portie van het artikel ontgaan, gewoon omdat de tijd daarvoor nog niet rijp is. Van deze drie mogelijke verklaringen, acht ik de laatste het meest waarschijnlijk. Want waar ging het om in dit artikel?

In het artikel wordt gesteld dat onze samenleving een aantal hardnekkige problemen kent waarvoor geen pasklare oplossingen bestaan. Problemen op het gebied van watervoorziening, klimaatverandering, gezondheidszorg, mobiliteit, arbeidsvoorziening, migratie, energie en landbouw worden als voorbeelden genoemd. Gesteld wordt dat deze problemen niet vanuit één wetenschappelijke discipline kunnen worden benaderd en opgelost en vragen om een brede, multi- en interdisciplinaire benadering. Het gaat daarbij dan om uitwisseling en integratie van kennis tussen een verscheidenheid aan wetenschapsvelden, bijvoorbeeld tussen economie en recht, tussen biologie en psychologie, tussen fysica, chemie en biologie, of tussen bestuurskunde, beleidsanalyse en systeemanalyse. Deze verodnerstelling sluit aan bij een ontwikkeling in de wetenschap die door Nowotny, Scott, en Gibbons wordt beschreven in hun boek *“Re-Thinking Science: Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty”*. Die wordt gekenschetst als de transitie van modus-I wetenschap naar modus-II wetenschap⁴. Met modus-I wetenschap wordt bedoeld op het monodisciplinaire onderzoek dat zich in een puur academische context afspeelt en waarbij men vooral verantwoording aflegt aan de wereld van de wetenschap. Met modus-II wetenschap wordt bedoeld op transdisciplinair onderzoek dat meer heterogeen is, op toepassing georiënteerd en met verantwoording ook aan de samenleving. Deze benadering lijkt origineel, maar is dat niet. In de afgelopen decennia is duidelijk geworden dat de belangrijkste doorbraken in de wetenschap vooral plaatsvinden op het grensvlak van disciplines. Ook is gebleken dat juist dit grensvlak het gebied is dat door jonge onderzoekers aantrekkelijk en uitdagend wordt gevonden en waarin jong talent het beste gedijt. In een universiteit vereist deze ontwikkeling vooral interfacultaire initiatieven en meer horizontale dan verticale versterking van de organisatiestructuren. Dat wordt in een beheersstructuur waarin de facultaire lijnen domineren niet bepaald bevorderd. De afgelopen jaren is deze dominantie steeds sterker geworden. Door de invoering van de wet MUB, de invoering van integraal management door de decaan en decentralisatie van verantwoordelijkheden en bevoegdheden met middelenoverheveling naar de faculteiten. Daardoor worden interfacultaire initiatieven moeilijker in plaats van makkelijker. Althans zo is mij gebleken bij bijvoorbeeld de invoering van BaMa in onze universiteit. Alhoewel wij afspraken dat er voldoende ruimte zou zijn voor inter- en transfacultaire minor-programma's, is dat nauwelijks gelukt. Ondanks het feit dat de blokindeling werd gesynchroniseerd en er een systeem voor verrekening van interfacultair onderwijs werd geïntroduceerd. Facultaire verzuiling speelde bijvoorbeeld ook bij de verdere uitwerking van het Maastricht University Centre for Health (MUCH) door de faculteiten Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen en het academisch ziekenhuis Maastricht. De keuzes die de ene faculteit daarvoor noodzakelijk achtte, werden door de andere faculteit als een aantasting van de eigen identiteit ervaren.

Het artikel van Rotmans is dus in feite een pleidooi voor een organisatie van de universiteit die meer toegesneden is op de verschuiving van modus-I naar modus-II wetenschap. Een organisatiestructuur kortom, waarin niet de faculteiten de dominante eenheden zijn, maar disciplines en onderzoeksinstituten die volgens een matrixmodel en met duidelijk te onderscheiden verantwoordelijkheden en bevoegdheden samenwerken in door maatschappelijke vraagstukken en nieuwsgierigheid geïnspireerd thematisch onderzoek. Deze gedachte sluit goed aan bij aanbevelingen die de Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid recent in haar rapport

“1+1>2” heeft gedaan⁵. Daarin bepleit de AWT, gegeven het toenemend belang van multidisciplinair onderzoek, stimulering van interactie en verbindingen, niet alleen tussen wetenschappers onderling, maar ook tussen wetenschappers en vertegenwoordigers uit andere geledingen zoals beleidsvoorbereiders, vertegenwoordigers uit maatschappelijke groeperingen en mensen uit het bedrijfsleven.

En dat geldt ook voor het wetenschappelijk onderwijs. Ook daar vereist een meer vraaggeoriënteerde dan aanbodgestuurde aanpak, met meer ruimte voor eigen verantwoordelijkheid en zelfwerkzaamheid, een structuur waarin multi- en interdisciplinaire leerwegen worden bevorderd. Een structuur waarin disciplinaire departementen bijdragen leveren aan onderwijs dat georganiseerd wordt door *undergraduate colleges* zoals het University College Maastricht en *graduate schools* sluit veel meer aan bij deze ontwikkeling, dan de facultaire structuur waarin curricula volgens tevoren gestructureerde lijnen en aan de hand van strikte eindtermen worden aangeboden.

Met deze opmerkingen wil ik niet pleiten voor een rigoureuze reorganisatie van de universiteit. Universiteiten zijn niet gewend aan radicale veranderingen. Daarvoor zijn zij te verstandig en daarom bestaan zij ook al zo lang. Maar tenminste dient het debat hierover gevoerd te worden. Vooral omdat het hier gaat om een tendens die mijns inziens op de langere termijn onvermijdelijk is. Stap voor stap. Maar misschien heb ik het mis. Dit debat is dus nodig om vast te kunnen stellen of het hier gaat om een inzicht dat op tijd of niet van deze tijd is.

Dames en heren,

Terug naar Copernicus en Galileo. Het wetenschappelijk onderzoek van deze geleerden bleef niet beperkt tot de vaststelling dat de aarde om de zon draait en niet andersom. De astronomische waarnemingen van Copernicus hebben in de 16^e eeuw een grote rol gespeeld bij de kalenderherziening en de invoering van de Gregoriaanse jaartelling en het schrikkeljaar. Galileo ontdekte dat elke zwaai van een slinger steeds even lang duurt. Zo kwam hij op het idee deze beweging te gebruiken bij meting van de tijd. Voortbordurend op deze gedachte construeerde Christiaan Huygens in de 17^e eeuw het slingeruurwerk. Met dit soort ontwikkelingen staan Copernicus en Galileo niet alleen model voor hoe onafhankelijk denken kan leiden tot nieuwe inzichten, maar ook hoe nieuwe inzichten kunnen leiden tot een besef van tijd, de juiste tijd. Zonder dat besef, wordt de betekenis van bepaalde inzichten vaak niet onderkend. Menig bestuurder zal daarover kunnen meepraten.

Dames en heren,

Met deze rede sluit ik mijn rectoraat af. Dit is inmiddels mijn zevende diesrede en dat vind ik ruim voldoende. Met deze rede sluit ik ook een periode van 13 jaar universitair bestuur af. Eerst als portefeuillehouder onderwijs in de faculteit der geneeskunde en vervolgens als vice-decaan, decaan en tenslotte zes jaar rector magnificus. Voordien heb ik, gerekend vanaf mijn promotie in 1976, een in duur vergelijkbaar traject als zelfstandig onderzoeker afgelegd. Met onderwijs en gezondheidszorg heb ik mij gedurende beide perioden in wisselende intensiteit beziggehouden. Daardoor heb ik alle hoeken en gaten van een universiteit kunnen zien en ik heb dat als een groot voorrecht ervaren. In al deze hoeken heb ik mij ook thuis gevoeld. Maar ik ben mij gaan realiseren toch het meest in de hoeken waar de

studenten en patiënten staan. De studenten die altijd leergierig zijn en onze garantie zijn voor een duurzame ontwikkeling en toepassing van de wetenschap. De patiënten, in wier opdracht ik het onderwijs en onderzoek heb uitgevoerd. De komende jaren wil ik mij daaraan wederom wijden. Ik ervaar dat niet als een stap terug, maar als een stap vooruit vanuit de wetenschap dat in een universiteit het gezag niet bepaald wordt door een positie maar door de optelsom van ervaringen in onderwijs en onderzoek en de zoektocht naar het onbekende vanuit een maatschappelijke betrokkenheid.

Bij de aanvaarding van mijn rectoraat was ik ochtendgast van radio Limburg. Tijdens dit programma werd op mijn verzoek een cellosuite van Bach uitgezonden. Nadien heb ik heel wat ochtenden zelf een suite van Bach gespeeld. Dat is niets bijzonders, dat ik deed ik voordien ook al. Graag sluit ik ook mijn rectoraat met een suite van Bach af. De uitvoering van deze suite laat ik echter over aan de celliste Gemma Serpenti. U heeft genoeg naar mij geluisterd. Gedurende mijn rectoraat is Bach voor mij een continue bron van inspiratie geweest. Vrijwel elke compositie van Bach staat model voor de universiteit. Een bijna oneindig aantal variaties op onze kerntaken onderwijs en onderzoek. Deze inspiratie door Bach heb ik met velen gedeeld. Mijn liefde voor Bach echter alleen met mijn vrouw en kinderen.

Ik heb genoeg gezegd.

¹ Nederlands tenzij... Tweetaligheid in de geestes- en gedrags- en maatschappijwetenschappen.

Rapport van de Commissie Nederlands als wetenschapstaal, KNAW, 2003, ISBN 90 6984 378 1

² Hoger onderwijs in fasen. Rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Sdu Uitgeverij, Den Haag, 1995, ISBN 90 399 0822 2

³ Jan Rotmans: De innovatieve universiteit: tussen droom en daad. *Observant*, jrg 24, obs 3, art 24.htm

⁴ Helga Nowotny, Peter Scott, and Michael Gibbons: *Re-Thinking Science: Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. London: Polity Press, 2001. ISBN 0 745 6 2608 4

⁵ 1+1>2, de bevordering van multidisciplinair onderzoek. Rapport van de Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid, Quantas, Rijswijk, 2003, ISBN 90 770 05 18 8